

Kendini savunma hali hariç, uluslararası ilişkilerde güç kullanma tehdidi veya güç kullanılması yasaklanmıştır.

İnceleme

Doç. Dr. Sadi Çaycı
Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Milletlerarası Hukuk A.D. Öğretim Üyesi
cayci@baskent.edu.tr

MİLLETLERARASI HUKUK AÇISINDAN İSRAİL-HAMAS UYUŞMAZLIĞI VE GAZZE'YE YARDIM KONVOYUNA MÜDAHALE

Public International Law Aspects of the Israel-HAMAS Dispute and Intervention to the Convoy for Assistance to Gaza

Abstract

Israel's foundation as a state; her treatment of local Palestinians; her policies and practices against her neighbours, continuous efforts towards territorial expansion, gross violations of international humanitarian law, and consequent pattern of impunity, have all contributed to transform the Middle East to a permanent conflict zone. At strategic level, international community, to include the UN, are against the territorial and naval blockade Israel is enforcing against Gaza strip. At operative and tactical level, this article criticises the recent naval special operation against a group of civilian humanitarian aid vessels.

İnceleme

İsrail'in uluslararası toplumu tatmin edebileceğini söyleyebilmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle başta Türkiye olmak üzere, BM'nin ve uluslararası toplumun, konunun uluslararası bir mekanizma tarafından soruşturulması ve kovuşturulması yönündeki talep ve beklentileri makul görünmektedir.

İsrail'in Varlığı ve Hareket Tarzı

İsrail devletinin kuruluşunun; siyasi, tarihi ve hukuki açıdan önemli bir hata olduğu ve Ortadoğu sorununun da başlangıcını oluşturduğu söylenebilir. Tarihe ve özellikle de dinsel kaynaklara dayanarak hak iddia etmek ve bunu uluslararası topluma kabul ettirerek onaylatılabilmek, olağan dışı bir durumdur.¹

İsrail devletinin kuruluşunun meşruluğunun bugün için tartışılması artık fazlaca bir anlam taşımayabilir. Buna rağmen, kurulduğu tarihten itibaren, bu devletin meşruiyetinin de temelini oluşturan Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nda yazılı amaçları ve ilkeleri, milletlerarası hukuku, insan hakları hukukunu, milletlerarası insan-cıl hukuku, BM Güvenlik Konseyi'nin bağlayıcı kararlarının gereklerini; sürekli, bilinçli ve ağır derecede ihlallerinin, önemli bir takım siyasi ve hukuki sonuçlarının olması gerekip gerekmeceğinin, giderek daha fazla tartışma konusu olabileceğini de beklemek gerekir.

İsrail'in, meşru uluslararası sınırları ötesine yönelik işgal hareketleriyle yetki ve denetimi altında bulunan yerlerde yaşayan Filistin halkına yaptığı muameleler, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün uluslararası toplumca bir kurtuluş hareketi olarak tanınmasının da siyasi ve hukuki gerekçesini oluşturmuştur. İsrail'in sonraki dönemlerde de devam eden genişleme çabaları ve bölge ülkelerine yönelik politikaları, orta ve uzun vadede, İsrail-Filistin uyuşmazlığına ek olarak; Arap-İsrail uyuşmazlığının, İran-İsrail uyuşmazlığının, şimdi de Türkiye-İsrail uyuşmazlığının temel nedenlerini oluşturmaktadır. Durum, bölgesel ba-

rış ve güvenliği ciddi şekilde tehdit etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) -değişik neden ve gerekçelerle- bölgede uygulamakta olduğu siyasi ve askeri politikalar, yürütmekte olduğu açık, gizli ve örtülü harekât, bölgedeki tabloyu daha da karmaşık bir hale getirmiştir.

Olayın Stratejik Boyutları

Bu gibi konular incelenirken, siyasi bir uyuşmazlığın çözümü; bu süreçte güç kullanılmasının meşruiyeti; bu şekildeki bir güç kullanımının meşru olup olmadığına bakılmaksızın, silahlı bir çatışmanın araçları ve yöntemleri ile böyle bir çatışma sürecindeki mağdurların (çatışma dışı kalmış yaralı ve hastalar, deniz kazazedeleri; sağlık ve din görevlileri; çatışmaya doğrudan katılmayan diğer siviller, tutulan kişiler vb.) korunmasına yönelik silahlı çatışma hukuku sorunları; barışta veya silahlı bir çatışma durumunda yürütülebilecek insani yardım faaliyetlerinde uyulması gereken davranış kuralları; nihayet, operatif ve taktik düzeyde icra edilecek bir askeri harekâtın hukuki dayanağı ve sınırları konularının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Hal böyle iken, bu gibi karmaşık boyutlara sahip teknik konuların, bilgisi ve uzmanlığı bulunmayan çevrelerce, salt duygusal yaklaşımlarla ele alınması; sorunların gereği gibi tartışılmasını; hem meşru, hem uygulanabilir politika seçeneklerinin geliştirilmesi olanağını engellemekte; bu da sonuçta, bizzat Türkiye'nin milli menfaatlerini olumsuz etkileyebilmektedir.

Bu bağlamda, İsrail-Filistin uyuşmazlığının nasıl çözümlenebileceği sorunu, bu makalenin konusu ve kapsamı dışındadır. Kısaca söylenebilecek

İsrail kuruluşundan bugüne kendisini uluslararası/evrensel/insani normların üzerinde tutan pek çok eyleme imza attı.

olan, gerekli siyasi ve hukuki parametrelerin, artık yerleşik diyebileceğimiz, BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarında zaten yer aldığı ve maksada elverişli olduğudur.

İkinci olarak, İsrail ve HAMAS arasındaki ilişkilerin siyasi, askeri ve hukuki bakımdan ne anlama geldiği, nasıl nitelendirilebileceği konusunun tartışılması gerekir. Bu stratejik düzeydeki boyut da keza, ayrı bir makalenin konusu olabilir. Kısaca belirtmek gerekirse, İsrail'in bu süreçte -abluka dâhil- güç kullanması; hem BM ve genelde uluslararası toplum, hem de -pek alışılmamış bir örnek olarak- Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nce

(ICRC) yapılan bir açıklama ile, milletlerarası hukuka aykırı görülmektedir.

Gazze'deki insani felaket durumu önceden beri BM Güvenlik Konseyi'nin gündemindedir. Örneğin BM Güvenlik Konseyi'nin 8 Ocak 2009 tarihli ve 1860 sayılı kararı, diğer önlemler yanında; gıda, yakıt, tıbbi tedavi gibi insani yardıma izin verilmesini de öngörmekte, bu maksatla insani yardım koridorları ve mekanizmaları oluşturulmasını tavsiye etmektedir.²

Bu makalede biz, İsrail'in askeri harekâtını, operatif ve taktik düzeyde ve hukuk açısından de-

İnceleme

Bireysel cezai sorumluluklar bağlamında en etkin yol, İsrail’ce gereği -gerçek anlamda- yapılmadığı takdirde, BM Güvenlik Konseyi’nce konunun Uluslararası Ceza Divanı Savcılığına iletilmesi olabilir. Ancak bunun için, BM Güvenlik Konseyi’nin daimi üyelerinin fikir birliği gerekmektedir.

ğerlendirmeye çalışacağız. İsrail, uygulamakta olduğu deniz ablukası harekâtı çerçevesinde, ablukayı ihlal olarak değerlendirdiği bir sivil girişime karşı askeri güç kullanmış, bu harekât, ölümle ve yaralanmalarla sonuçlanmıştır.

Harekâtın Planlanması

Herhangi bir askeri harekâtın, milletlerarası hukuka, silahlı çatışma hukukuna, insan hakları hukukuna, uygulanabilir özel anlaşmalara ve ulusal hukuk kurallarına uygun olarak planlanması gerekir. Bu süreç, harekât hukukunun konusudur. Böylece, bir askeri harekâtın planlanmasında ilk aşama, görevin iyi anlaşılması ve komutan tarafından harekât genel yaklaşımının isabetle ortaya konabilmesidir. Bu açıdan, İsrail hükümetinin İsrail Savunma Kuvvetleri’ne vermiş olması gereken direktifte tanımlanan görev, çizilen sınırlar; harekâttan sorumlu komutanlığa sağlanan istihbaratın güncelliği ve kalitesi, belirleyici unsurlardır. Olasılıklar karargahta ne kadar iyi değerlendirilebilmişse, planlamada ve uygulamada olabilecek hata ve başarısızlıklar da o kadar azaltılmış olacaktır. İncelediğimiz olayda, harekât genel yaklaşımının saptanmasında, gemiye çıkılarak müdahale edilmesi yerine başka bir yöntemin değerlendirilmemiş olması öncelikle dikkat çekicidir.

Olay, aniden ortaya çıkan, aniden gelişen bir olgu sayılamayacağına ve başından itibaren başında bile geniş bir şekilde yer almış olduğuna göre; araştırılması gereken bir başka yön, konvoya liderlik eden Mavi Marmara isimli geminin kayıtlı olduğu ülkeye göre belirlenecek olan bayrak devleti ile herhangi bir koordinasyonun yapıp yapılmadığıdır. Her türlü kötü olasılığın önlenmesi bakımından, bu koordinasyonun

yaşamsal derecede önemli sayılması gerektiği kuşkusuzdur.

Sonuçta sivil bir deniz ulaştırma faaliyeti ve denizdeki seyire müdahale edilmesi ve güç kullanılması söz konusu olduğuna göre, olayda denizde seyir güvenliğine ilişkin kuralların nasıl uygulandığı, bir başka soruşturma konusu olabilir.

Askeri harekâtın zamanlaması da dikkat çekicidir. Sivil ve silahsız olduğu bilinen bir sivil gemiler topluluğuna karşı, gece koşullarında, baskın tarzında ve öldürücü derecede güç kullanılarak harekât icrasının askeri mantığını anlamak güç görünmektedir.

Böyle bir askeri harekâta; gerek güç kullanılması, gerek yakalanan veya ele geçirilen kişilere ve mallarına yapılacak işlem bakımından, harekâtın bir disiplin ve düzen içinde icra edilmesi beklenir. Bu disiplin ve düzen, çatışma ve davranış kuralları ile önceden belirlenmiş ve hatta eğitimi ve tatbikatı da yapılmış olmalıdır. Çatışma kurallarının, yani, hangi hallerde ve ne şekilde güç kullanılacağına belirlenmesinde, hukuken izin verilmekte olsa bile; güç kullanmanın siyasi, askeri, diplomatik, toplumsal, insani, basın ve kamuoyu üzerinde olabilecek etkisi vb. açılardan olası etki ve sonuçlarının mutlaka dikkate alınması gerekir. Öte yandan, böyle bir harekâta güç/zor kullanmak mutlaka ateşli silah kullanmak anlamına gelmeyeceği gibi, örneğin ateşli silah kullanmak da mutlaka öldürücü derecede ateşli silah kullanmak anlamına gelmez. İnsan hakları hukuku ve yaşam hakkı bakımından, böyle bir olayda öldürücü derecede güç kullanılmış olmasını anlayabilmek, açıklayabilmek mümkün değildir. Taktikler belirlenirken, hedefler seçilirken, hangi tür silah ve/veya mühimmatın kullanılmasının

uygun olabileceği değerlendirilirken, belirtilen tüm bu boyutların göz önünde bulundurulması gerekirdi.

Davranış kuralları, harekât sırasında ve sonrasında, yetki ve denetim altında bulunan kişilere ve mallarına ne tür bir işlem yapılacağına ilişkin talimat niteliğindedir. Yaralı ve hastalar, deniz kazazedeleri, sağlık ve/veya din görevlileri, basın mensupları vb. şekilde sınıflandırılacak kişilerin durumuna uygun muamele tarzının, bu çerçevede düzenlenmiş ve uygulanmış olması gerekir.

Hukuki Sorumluluk

Sonuç olarak ölüm ve yaralanmalarla sonuçlanmış bu olayda, İsrail tarafının sorumluluğunun, insan hakları hukuku da dâhil olmak üzere, devletin milletlerarası hukuki sorumluluğu (haksız fiil nedeniyle özür dileme, tazminat, eski hale getirme vb.) ve bu harekâtı emreden, planlayan ve icra eden sivil ve asker bireylerin bireysel cezai sorumluluğu (suç ve ceza hukuku) bakımından incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmenin duygusallıktan uzak olması; somut verilere, kanıtlara, uzmanlık görüşlerine ve hukuka dayandırılması; bu çerçevede, anlamlı ve uygulanabilir bir strateji belirlenmesi ve bu stratejiye dayanılarak hazırlanacak bir eylem planına uygun olarak hareket edilmesi zorunludur.

Buna ilişkin işlemler bakımından, milletlerarası hukukun yerleşik uygulamaları, yetki ve sorumluluğu ilk nazarda İsrail makamlarına vermektedir. Şimdiye kadarki deneyimlerin ışığında, İsrail'in bu konuda uluslararası toplumu tatmin edebilecek bir yol benimseyeceğini söyleyebilmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, başta Türkiye olmak üzere, BM'nin ve uluslararası toplumun, konunun uluslararası bir mekanizma tarafından soruşturulması ve kovuşturulması yönündeki talep ve beklentileri makul görünmektedir.

Milletlerarası hukukun temel amacı ve işlevi, uluslararası barış ve güvenliğin, düzenin kurulması ve korunmasıdır. İç hukukta olduğu gibi,

milletlerarası hukukta da, kuralların ihlali mümkündür. Bunun sonucu, gerekli zorlama önlemlerinin alınabilmesi ve sorumluluktur. İç hukukta olduğu gibi, milletlerarası hukukta da, kurallar kendiliğinden işlememektedir. Hatta uluslararası toplum egemen devletlerden oluştuğundan, bu kuralların örneğin güç kullanılarak uygulanması çok daha zordur. Bizzat hak alma, gerekirse güç kullanma, ilk nazarda bir kısım çevrelere cazip ve kestirme bir yöntem gibi görünse de; BM Şartı'nın amaçları ve ilkeleri kapsamında; silahlı bir saldırıya karşı, -gereklik ve orantılılık ilkeleri çerçevesinde- kendini savunma hali hariç, uluslararası ilişkilerde güç kullanma tehdidi veya güç kullanılması yasaklanmıştır.

Hukuk Yolları

Açıklanan nedenlerle, her türlü talep, soruşturma ve kovuşturmanın, ilgili hukuk kuralları ve yöntemleri çerçevesinde yürütülmesi gerekecektir. Soruşturma -kovuşturma vb. muhakeme faaliyetleri şekilden- formaliteden ibaret süreçler değildir. İç hukuka konu işlemlerin bile bazen rahatsız edebilecek derecede uzun sürebildiği günümüzde, uluslararası boyutlardaki bu gibi süreçler çok daha uzun zaman alabilir; mali ve teknik kaynak, sabır ve kararlılık gerektirir. Ancak bu yolla elde edilecek sonucun hüküm ve etkileri kalıcı olur.

Dürüst ve adil bir yargılama sürecinin tersi, örneğin bizzat hak alma, çok istisnai haller ve gereklikler dışında, belki gösterişli; ama aldatıcı ve geçici bir başarı sağlayabilir. Bir devlet askeri bakımdan ne kadar güçlü olursa olsun, uluslararası uyuşmazlıkları güç kullanarak çözme yönündeki kolay görünen yaklaşımlar çoğu zaman aldatıcıdır; orta ve uzun vadede daha karmaşık sorunlara neden olabilir.

Sözünü ettiğimiz takip, soruşturma ve kovuşturma faaliyetlerinin, yeterli sayıda ve nitelikte siyasi, askeri, hukuki, mali, denizde seyir güvenliği, istihbarat vb. konularda uzmanlardan oluşan bir ekipçe desteklenmesi zorunludur. Kanıtların toplanması; olguların usulüne uygun şekilde belge ve kayıtlara geçirilmesi; başta maddi zararlar olmak üzere, her türlü hasar, zarar ve kayıpların,

İnceleme

zamanında ve doğru olarak belgelendirilmesi; her türlü taleplerin uzmanlarca yapılmış, olabildiğince objektif teknik tespitlerle ve değerlendirmelerle (denizde seyir güvenliği – denizde özel harekât) desteklenmesi, ancak yetkin bir ekibin oluşturulmasıyla mümkün olabilir. Yargı makamlarının, salt gazete haber ve yorumları ile hüküm vermeyecekleri kuşkusuzdur.

Türkiye Açısından Durum

Bu yönde Türkiye’de yürütülmesine başlandığı anlaşılan soruşturma ve incelemelerin, daha çok delil tespiti gibi bir yararının olacağı söylenebilir. Türkiye’nin, yapılacak inceleme ve değerlendirmelerin sonuçlarına göre, uluslararası suçlarla, Türk vatandaşlarına ve bunların mallarına karşı işlenen haksız fiiller ve suçlar bakımından yargı yetkisi, vatandaşlarına ve onların mallarına yönelik haksız eylemler için ayrıca diplomatik koruma mekanizmasını değerlendirmesi söz konusu olabilir. Ancak burada da, hüküm verilmesi ve hükmün -kesinleşmesi halinde- yerine getirilmesi konularını ayrı değerlendirmek gerekir. Önemli bir başka nokta, milletlerarası hukukta “egemen bağımsızlığı” diye bilinen kavram açısından İsrail devletinin eylem ve işlemleri konusunda Türkiye’deki yargı yerlerinin yargı yetkisinin sınırlarının iyi belirlenmesi gereğidir.

Bireysel cezai sorumluluklar bağlamında en etkin yol, İsrail’ce gereği -gerçek anlamda- ya-

pılmadığı takdirde, BM Güvenlik Konseyi’nce konunun Uluslararası Ceza Divanı Savcılığına iletilmesi olabilir. Ancak bunun için, BM Güvenlik Konseyi’nin daimi üyelerinin fikir birliği gerekmektedir.

Bütün bu süreçte Türkiye, milli menfaatlerine uygun olacak şekilde hareket etmek durumundadır. Bu bakımdan arzu edilen, Hükümet politikalarının devlet politikalarına uygun olacak şekilde belirlenmesi ve uygulanmasıdır. Bu konunun, hem Milli İstihbarat Teşkilatı, hem Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı, hem de Milli Güvenlik Kurulu’nca, serinkanlılıkla değerlendirilmesinde yarar vardır. Hükümet, bu kuruluşları dışlamamalıdır. Belirlenecek hedefler ve uygulanacak politikalar, devletin yetenekleri ve sınırları ile uyumlu, meşru ve uygulanabilir olmalıdır. Hükümet, siyasetin ve diplomasinin önemini ve önceliğini daima göz önünde bulundurmalıdır. Hükümet, kendi yargısı, ordusu ve diplomasi kadroları ile çatışma halinde olduğu izlenimini veren tutum ve davranışlardan kaçınmalı; böyle bir görünümün, ulusal gücümüzü ve bu gücün dış ilişkilerimize yansıtılabilmesini, sonuç olarak inandırıcılığını olumsuz etkilediğini dikkate almalıdır.

Son olarak Türkiye, tek başına hareket etmek yerine, bölgesel örgütler aracılığıyla hareket etmek seçeneklerini de göz ardı etmemelidir. **■**

DİPNOTLAR

- 1 Tarihi özelemlere dayanan bu gibi yaklaşımın benzerlerini, “ulusal hayaller” bağlamında; Balkanlarda, Kafkaslarda, Ortadoğu’da ve diğer pek çok yerde görmek mümkündür: Genişleme, yeni topraklar kazanma, pek çok ulusun bilinçaltındaki “ulusal” dürtülerden birini teşkil etmektedir. “Fatih” ismine ülkemizde duyulan ilgi ve sempati, bir tesadüf değildir. Düşünce düzeyinde kaldığı sürece, böyle bir unsur, bir ölçüde ulusal birliğe katkıda bile bulunabilir. Buna karşılık, örneğin Mısır’ın M.Ö. 1450’lerdeki, İran’ın M.Ö. 550’lerdeki, Makedonya’nın M.Ö. 336’lardaki, İtalya’nın M.Ö. 44’lerdeki, Moğolistan’ın 1279’lardaki, Türkiye’nin 1700’lerdeki uluslararası sınırlarını yeniden elde etmeye yönelik politikalar izlemeye başlamasının, uluslararası barış ve güvenliği nasıl olumsuz etkileyecek bir çılgınlık olacağı açıktır.
- 2 İnsani yardım, kendi özel kurallarına ve yerleşik yöntemlerine sahip, özel bir uzmanlık alanıdır. Genel kural, alanda denetim sahibi olan hukuki veya fiili otorite ile koordine edilmesidir. ICRC, Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri Federasyonu (IFRC), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), ulusal Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri (örneğin Türk Kızılayı), bu alanda özellikle deneyim sahibidirler. ICRC’nin, Ankara’da bir de geçici temsilciliği bulunmaktadır. Bu alanda yürütülecek faaliyetlerde, bu gibi ulusal ve uluslararası kuruluşların deneyimlerinden ve uzmanlığından yararlanılmasında elbette yarar vardır.